

İSLAM'DA DOĞRULUK

N. Sabri AKIN

I- Konunun Planı

- A-Doğruluğun Mahiyeti
- B-İslam'ın Doğruluk ve Yalancılığa Bakışı
- C Kur'an'da Doğruluk
- D-Hadislerde Doğruluk
- E-Doğruluğun Faydaları
- F-Yalancılığın Zararları

II- Konunun Açılımı ve İşlenişi

Konuya doğruluk, dürüstlük, sadakat ve istikamet kavramları izah edilerek başlanır. İlgili ayet ve hadislerle doğruluğun önemi anlatılır. Daha sonra doğruluğun cennete sevk ettiği, yalancılığın ise cehenneme götüreceği mukayeseli bir şekilde açıklanır. Doğrulukla bağdaşmayan diğer davranışlardan bahsedilir. Doğruluğun (özde doğruluk, sözde doğruluk ve işte doğruluk gibi) çeşitleri maddeler halinde izah edilir. Zaman zaman doğrulukla ilgili söylenmiş güzel söz ve şiirlerle sohbet renk katılır. Doğruluğa ulaşabilmek için gerekli olan (halis niyet , doğru sözlü olma, azimde doğruluk, verdiği sözde durma, doğru iş yapma gibi) vasıflar belirtilir. Sıddıkların (sabır, itaat, infâk, istiğfar, ihlâs, takva, haya, emanet gibi) özelliklerinden ana hatlarıyla bahsedilir. Kur'an-ı Kerim'den, Hz. Peygamber'in hayatından ve Ashab-ı kiramdan misaller verilir. Sohbetin sonunda kısa bir özet yapılarak, doğrular zümresine eriştirmesi için Yüce Allah'a dua ve niyazla vaaz tamamlanır.

III- Konunun Özet Sunumu

Dürüstlük, sadâkat, istikamet, hidâyet gibi kelimelerle izah edilen doğruluk, Allah'ın emrine ve koyduğu kurallara uygun bir yol izlemek ve insanların haklarına riâyet etmek demektir. İman eden ve inancını hayata geçiren doğru insan, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in güzel ahlâkını örnek alır.Kur'ân-ı Kerim'de, doğruluğa dair birçok âyet-i kerime yer almaktadır. Bir ayet-i kerimede "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol" (Hûd, 11/112; eş-Şûrâ, 42/15) buyurularak Hz. Peygamberin şahsında Müslümanların da doğru olmaları istenmektedir. Allah Teala, müminlerin kendisinden

korukmalarını (saygılı olmalarını), sözlerinde olduğu kadar özlerinde de doğru olmalarını emretmektedir. Yüce Allah, hâlis kullarını azmış şeytanın şerrinden korumaktadır (bk. Hicr Süresi). Sözünde doğru olması için uyarılan müminler, doğrulukları karşılığında cennet'e gireceklerdir. Onlara korku yoktur ve onlar üzölmeyeceklerdir. Doğruluğun karşısında yalancılık, dalâlet gibi vasıflar yer almaktadır. Muttakiler asla yalan söylemezler. Hz. Peygamber, "el-Emîn" olarak tanınmıştı. Müminler söz söylerken doğruyu söyler, gereksiz yere konuşmaz, kötü söz söylemezler; ya hayır konuşurlar yahut susarlar.

Doğruluk; düşüncede, sözde, niyette, iradede, azimde, vefâ ve amelde doğruluk şeklinde tezâhür eder. Öte yandan, düşünce ve eylem birliğı doğruluğun esasıdır.

İnsana sadâkat yakışır görse de ikrah

Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah (Ziya Paşa)

Doğruluk Peygamber'lerin ahlâkıdır; Diğer peygamberler gibi Hz. Peygamber (s.a.s.)'in en önemli vasıflarından biri doğruluk üzere olmasıydı. O, "emrolunduğun gibi dosdoğru ol" ayeti indikten sonra "Hûd sûresi beni kocaltı" buyurmuş ve böylece dinimizde doğruluğun ne denli önemi haiz olduğunu göstermiştir.

Doğru sözlülüğün mukabili yalancılıktır. Yalancılık ise kötü bir huy ve münafıklık belirtisidir. Mü'min yalan konuşmaz ve yalan ile iş yapmaz.

Yalan söylemek haramdır. Yalan söylemek ancak üç yerde caizdir. Harpte, iki müslümanı barıştırmak ve hanımı ile iyi geçinmek için.

Geçmiş büyüklerimiz, yalan söylemek icap ettiğı yerde, sözün manasını değiştirerek, doğru söylemeyi tercih etmişlerdir. Mesela Muaz b. Cebel hazretleri, vazifesinden dönünce, eşi "Bu kadar çalıştın, zekat topladın, bize ne getirdin?" dedi. O da, "Beni gözeten vardı, bir şey getiremedim" diye cevap verdi. O, bu sözle Allah Teâlâ'yı kastetti. Eşi ise, Hz. Ömer'in onu kontrol eden birini gönderdiğini sandı. Eşi, Hz. Ömer'in evine gidip, kızarak, "Muaz, Resulullahın ve Ebu Bekr-i Sıddıkın yanında emin idi. Siz niçin onun peşine adam takıyorsunuz?" dedi. Hz. Ömer, Hz. Muaz'dan işin aslını öğrenince güldü ve eşine vermesi için ona bir miktar hediye verdi. Her doğru her yerde söylenmemelidir. Nitekim atalarımız, Söz, doğru olmalı, ama her doğru her yerde söylenmemeli! demişlerdir. Mümin, her hatayı işleyebilir ancak, hainlik yapamaz ve yalan söyleyemez.

Doğru ile yalan, biri diğerini çıkarıncaya kadar kalbde mücadele eder.

İçi dışına, sözü işine uymamak, nifak alametidir. Nifakın temeli ise yalandır. Ashab-ı kiram nezdinde yalandan daha kötü bir şey yoktur. Çünkü, onlar, yalanla imanın bir arada bulunamayacağını bilirlerdi.

IV- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

فَاسْتَقِيمْ كَمَا أُمِرْتَ

"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"¹

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ

"Rabbimiz Allah'tır deyip, sonra da doğrulukta devam edenlere gelince, onların üzerine melekler iner ve derler ki" Korkmayın, üzülmeyin, size va'dedilen cennetle sevinin"²

Konu ile ilgili başvurulabilecek diğer ayetler:

Maide, 5/119; Fâtiha, 1/1-6; Tevbe, 9/119; Hacc, 22/60; Saff,61/22; Ahzab,33/23-24,35; Şûrâ, 42/15; Muhammed, 47/21; Ahkaf, 46/13-14; En'am, 6/115; Necm, 53/37; Meryem, 19/41,54; İsra,17/80; Şu'ara, 26/84.

V- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « إِنَّ الصَّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدْقًا ، وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَابًا .»

Abdullah İbni Mes'ud radiyallahu anh'den rivâyet edildiğine göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Şüphesiz ki (sözde ve işte) doğruluk iyiliğe yöneltir. İyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında sıddîk (doğrucu) diye kaydedilir. Yalancılık, yoldan çıkmaya (fücûr) sürükler. Fücûr da cehenneme götürür. Kişi yalancılığı meslek edinince Allah katında çok yalancı (kezzâb) diye yazılır.”³

1 Hûd, 11/112.

2 Fussilet, 41/30).

3 Buhârî, Edeb, 69 (VII, 95); Müslim, Birr, 103–105 (III, 2012-2013).

عَنْ أَبِي عمرو ، وقيل أبي عمرة سُفْيَانُ بن عبد الله رضي الله عنه قال: قُلْتُ : يا رسول الله قُلْ لي في الإسلام قولاً لا أَسْأَلُ عنه أحداً غيرَكَ . قال: « قُلْ : آمَنْتُ بِاللَّهِ: ثُمَّ اسْتَقِمَّ .»

Ebû Amr (veya Ebû Amre) Süfyân İbni Abdullah radıyallahu anh şöyle dedi:

– Yâ Resûlallah! Bana İslâmı öylesine tanıt ki, onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim, dedim.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem:

– “Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol!” buyurdu. ⁴

عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، قَالَ حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « دَعُ مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ ، فَإِنَّ الصَّدَقَ طُمَأْنِينَةٌ ، وَالْكَذِبَ رَيْبَةٌ .»

Ebû Muhammed Hasan İbni Ali İbni Ebû Tâlib radıyallahu anhümâ şöyle dedi:

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'den: “Şüpheliyi bırak, şüphe vermeyene bak. Zira gönül, (sözde ve işde) doğrudan huzur, yalandan kuşku duyar” buyurduğunu belledim. ⁵

عَنْ أَبِي سُفْيَانَ صَخْرِ بْنِ حَرْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ . فِي حَدِيثِهِ الطَّوِيلِ فِي قِصَّةِ هِرْقُلَ ، قَالَ هِرْقُلُ : فَمَاذَا يَأْمُرُكُمْ يَعْني النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: قُلْتُ : يقول « اعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً ، وَاتْرَكُوا مَا يَقُولُ آبَاؤُكُمْ ، وَيَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالصَّدَقِ ، وَالْعَفَافِ ، وَالصَّلَةِ .»

Ebû Süfyân Sahr İbni Harb radıyallahu anh, Bizans Kralı Herakliys ile aralarında geçen uzun konuşmayı naklederken şöyle dedi:

Herakliys:

– O (peygamber olduğunu söyleyen) adam size neleri emrediyor? diye sordu. Ben de:

– Sadece Allah’a kulluk ediniz, O’na hiç bir şeyi ortak koşmayınız. Atalarınızın iman ettiklerini söyledikleri şeyleri terkediniz, diyor ve bize

4 Müslim, İmân, 62 (I, 65).

5 Tirmizî, Kıyâmet, 60 (IV, 668).

namaz kılmayı, sözde ve işde doğruluğu, iffetli yaşamayı ve akraba ile ilgilenmeyi emrediyor, dedim.⁶

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « قَارِبُوا وَسَدُّوا ، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَنْ يَنْجُو أَحَدٌ مِنْكُمْ بِعَمَلِهِ » قَالُوا : وَلَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ « وَلَا أَنَا إِلَّا أَنْ يَتَغَمَّدَنِي اللَّهُ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ » .

Ebû Hüreyre radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “(İşlerinizde) orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Biliniz ki, hiç biriniz ameli sâyesinde kurtuluşa eremez.” Dediler ki:

– Sen de mi kurtulamazsın, ey Allah’ın elçisi?

– “(Evet) ben de kurtulamam. Şu kadar var ki Allah rahmet ve keremi ile beni bağışlamış olursa, o başka!”⁷

عَنْ أَبِي ثَابِتٍ ، وَقَيْلٍ : أَبِي سَعِيدٍ ، وَقَيْلٍ : أَبِي الْوَلِيدِ ، سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ ، وَهُوَ بَدْرِيُّ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « مَنْ سَأَلَ اللَّهَ تَعَالَى الشُّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ ، وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ » .

Ebû Sâbit, Ebû Saîd ve Ebû Velîd künyeleriyle tanınan ve Bedir mücâhidlerinden olan Sehl İbni Huneyf radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

“Bütün kalbiyle şehid olmayı isteyen kişiyi Allah, yatağında ölse bile, şehidler mertebesine ulaştırır.”⁸

عَنْ أَبِي خَالِدٍ حَكِيمِ بْنِ حَزَامٍ . رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « الْبَيْعَانُ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا ، فَإِنْ صَدَقَا وَبَيْنَا بُرْكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا ، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَّتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا » .

Ebû Hâlid Hakîm İbni Hizâm radiyallahu anh'den rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: “Satıcı ve alıcı (söz kesip) pazarlığı bitirdikten sonra birbirlerinden ayrılmadıkça alış-verişi bozup bozmamakta serbesttirler. Eğer onların her biri karşılıklı olarak doğru söyler (mal ile paranın durumunu olduğu gibi) açıklar ise,

6 Buhârî, Bed’u’l-vahy, 6 (I, 5); Müslim, Cihâd, 74 (II, 1395).

7 Müslim, Münâfikîn 76, 78 (III, 2170-2171).

8 Müslim, İmâre 157(II, 1517).

alış-verişleri bereketli olur. Yok eğer gizler ve yalan beyânda bulunurlarsa, alış-verişlerinin bereketi kalmaz.”⁹

(أَرْبَعٌ خِلَالٍ) أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقًا خَالِصًا وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا: إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ

"Dört şey vardır ki, bunlar kimde bulunursa o kimse katıksız münafık olur. Kimde bunlardan bir şey bulunursa -onu bırakıncaya kadar-kendisinde nifaktan bir haslet var demektir. (Bunlar): Konuştu mu yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, va'dederse va'dinden döner, bir dava ve duruşma esnasında haktan ayrılır:"¹⁰

عن عبد الله بن عامر أنه قال: دَعَنِي أُمِّي يَوْمًا وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَاعِدٌ فِي بَيْتِنَا فَقَالَتْ: هَا تَعَالَ أُعْطِيكَ. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "وَمَا أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيَهُ؟" قَالَتْ: أُعْطِيهِ تَمْرًا. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَمَا إِنَّكَ لَوْ لَمْ تُعْطِيَهُ شَيْئًا كُتِبَتْ عَلَيْكَ كَذِبَةٌ".

Abdullah b. Âmir (r.a.) anlatıyor: "Rasulullah (s.a.v.) evimizde bulunduğu bir günde annem beni yatıştırmak için: ‘Yavrum, gel sana bir şey vereceğim’, diye beni çağırdı. Peygamber efendimiz anneme: ‘Çocuğa ne vermek istedin?’ diye sordu. Annem: ‘Hurma vermek istedim’, dedi. Bunun üzerine Hz.Peygamber: ‘Eğer bir şey vermeseydin (de çocuğu aldatmış olsaydın) sana bir yalan günahı yazılırdı’, uyarısında bulundu.”¹¹

قال النبي صلى الله عليه وسلم: أَلَا أُنبئُكُمْ بِأكْبَرِ الكِبَائِرِ. ثلاثاً، قالوا: بلى يا رسول الله، قال: الإِشْرَاقُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الوَالِدِينَ وَجَلَسَ وَكَانَ مُتَكِنًا، فَقَالَ أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ. قال: فَمَا زَالَ يُكْرِرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ يَسْكُتُ.

H.z. Peygamber (s,a.v.)" ‘Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?’ buyurdu. dinleyenler:

‘Evet, bildir, ey Allah'ın Resûlü’, demeleri üzerine, Peygamber efendimiz:

9 Buhârî, Büyü’ 19, 22, 44, 46 (II, 10-11-17-18); Müslim, Büyü’ 47 (II, 1164).

10 Buhari, İman, 24 (I, 14); Müslim, İman, 25 (I, 78)

11 Ebû Davud, Edep, 88 (V, 265).

‘Allah'a ortak koşmak, anne ve babaya karşı gelmek’, buyurdu. Sonra da yatmakta olduğu yerden doğrulup oturdu ve: ‘İyi dinleyin, bir de yalan şahitliğidir’, buyurdu. Bu sözü durmadan tekrar ediyordu.

Orada bulunanlar:

-‘Keşke sükut buyursalar’, dediler”¹²

عن أبي هريرة؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ ۖ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا. فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا. فَقَالَ "مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟" قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ. يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ "أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ؟ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي".

Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayete göre, şöyle demiştir: "Peygamberimiz bir gün bir ekin yığına uğramış; mübarek elini onun içine daldırmış da parmaklarına ıslaklık dokunmuş. (Yani ekinin üstü kuru altının ise yağ olduğunu görmüş) Bunun üzerine ekin sahibine:

Bu ne? diye sormuş. Ekin sahibi:

Onu yağmur ıslattı, ey Allah'ın Resulü, deyince, Peygamberimiz:

O ıslak kısmı insanların görmesi için onu ekinin üstüne koysa idin ya. Aldatan benden değildir, buyurdu.”¹³

VI- Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

M. Yaşar Kandemir, Örnekleriyle İslam Ahlakı,

Hilmi Ziya Ülken, İş Ahlakı,

Talat Koçyiğit, Hadisler Işığında İman, İbadet, Ahlak,

İmam Gazali, İhya,

Nevevi, Riyazu's-Salihin, Terceme ve şerhi: Trc., M. Yaşar Kandemir ve diğerleri,

T.D.V. (İsam) İlmihal II,

Süleyman Uludağ, İslamda Emir ve Yasakların Hikmeti.

12 Buhari, Şehâdet, 10 (III, 152); Müslim, İman, 38 (I, 91).

13 Müslim, İman, 43 (I, 99).